

DISPUTE CONFESIONALE ÎN REGIUNEA ARADULUI ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

ANA GRIGOR

De-a lungul timpului, românii din teritoriile aflate sub dominație străină, lipsiți de o organizare instituțională proprie, care să le reprezinte principalele interese, au făcut din biserică instituția cea mai importantă în lupta pentru realizarea idealurilor naționale. Bisericile românești ortodoxă și greco-catolică au reprezentat în această ordine de idei instituția care a reunit într-un tot unitar forțele tuturor românilor din cuprinsul diferitelor imperii.

Deși cele două biserici românești au urmărit aceleași idealuri cultural-naționale, colaborarea dintre ele nu a fost lipsită de anumite fricțiuni, vizibile mai ales în prima jumătate a sec. al XIX-lea. Astfel, deceniile 3, 4 ale sec. XIX-lea au fost marcate în părțile vestice ale teritoriului locuit de români de asemenea disensiuni între cele două biserici ca urmare a acțiunii de prozelitism declanșată de biserica greco-catolică, ce viza extinderea sferei sale de influență¹.

Succesul înregistrat într-o primă fază de biserica greco-catolică, în aceste părți vestice locuite, în general, de români, rezidă mai ales dintr-o considerație de natură materială și anume din sărăcia acelor comunități pentru care avantajele promise de confesiunea greco-catolică reprezenta o alternativă favorabilă.

Acțiunea inițiată în această perioadă de biserica greco-catolică din Oradea s-a desfășurat metodic începând din Bihor, prin județul Arad, îndreptându-se apoi spre părțile Banatului. În această expansiune se poate observa faptul că județul Arad a servit ca punct de legătură între cele două zone locuite de români².

Planul de acțiune declanșat la 1834 prevedea întinderea până la râul Mureș, de aceea ținutul Aradului trebuia să constituie o nouă entitate geografico-bisericească pe care încerca să o edifice episcopia greco-catolică din Oradea în frunte cu Samuil Vulcan.

Acțiunea episcopului orădean Samuil Vulcan, desfășurată peste județul Arad, era orientată pe două direcții de înaintare spre părțile Banatului: una pe la Galșa, Șiria, Covăsinț, pe Valea Mureșului în sus, iar cealaltă încerca să-și croiască drum din Valea Deznei către Roșca, Revetiș, Pietriș, Giulița (din Valea Mureșului), creându-se astfel o bază în ținutul Aradului, necesară în acțiunile de înaintare spre regiunile Banatului³.

Documentele vremii atestă faptul că în prima jumătate a sec. al XIX-lea unirea religioasă s-a înfiripat mai întâi în Bihor, unde populația românească cu o situație materială precară a încercat să-și îmbunătățească nivelul de trai prin trecerea la confesiunea greco-catolică⁴. Co-

munităților lipsite de biserici sau capele pentru desfășurarea serviciului religios, trecute la această nouă confesiune li s-au ridicat mici capele și li s-au dat preoți care să-și îndeplinească cu seriozitate adevăratele lor atribuții.

Se pare însă că în cazul regiunilor Arad, Banat, unirea a prins rădăcini mai greu întrucât aici comunitățile românești aveau un standard de viață mai ridicat comparativ cu cele din Bihor, iar biserica ortodoxă a fost mai bine organizată și mai puternică, reușind să-și mențină controlul asupra acestor comunități. Cu toate acestea, inițiativa unionistă avea câteva puncte strategice în județul Arad: Hălmagiul, Macăul, iar apoi Beliul în sudul Bihorului unde se înființaseră parohii greco-catolice încă de la sfârșitul sec. al XVIII-lea⁵. Beliul era cel mai sudic punct al județului Bihor, de unde există o distanță foarte mică până în Valea Deznei, care a fost cuprinsă în aria de atragere la confesiunea greco-catolică. Alături de aceasta au urmat și o serie de alte localități ca Bocsig, Chereluș, Gurba, Ineu, Mocrea, Cheriul, Târnova, care au îmbrățișat noua religie începând cu anul 1834⁶.

În ținutul Aradului, acțiunea de extindere a sferei de influență a bisericii greco-catolice a fost inaugurată începând cu anul 1815, când scaunul episcopiei ortodoxe a Aradului rămâne vacant. Inițiativa lui S. Vulcan cade pe un teren pregătit întrucât comunitățile ortodoxe erau lipsite de un cap bisericesc. Pentru ca acțiunea sa să fie încununată de succes trebuia să găsească în fruntea bisericii ortodoxe un episcop care, îmbrățișând unirea să atragă întreaga eparhie la această nouă confesiune⁷. Absența unui astfel de om potrivit pentru a realiza planul elaborat a făcut ca scaunul episcopal să rămână vacant până în 1835, cu o intermitență de câteva luni, când episcopia ortodoxă l-a avut în frunte pe Nestor Ioanovici⁸.

Mărturiile păstrate în această perioadă de vacanță a tronului episcopal atestă o încercare de atragere la confesiunea greco-catolică în 1824 a comunității din Sepreuș, soldată însă cu un eșec⁹.

Cea mai mare acțiune de prozelitism a început în anul 1834, când comisiile trimise de episcopia orădeană în satele județului Arad au încercat exploatarea tuturor nemulțumirilor existente în momentul respectiv. Centrul acțiunii de atragere la noua confesiune a fost Galșa, localitate utilizată ca element de legătură, având în vedere că era situată aproape la mijloc între celelalte puncte strategice, care erau: Hălmagiul, Beliul, Aradul.

Factorii prin care s-a încercat realizarea unirii cu Biserica Romei în regiunea Aradului și care și-a făcut simțită prezența începând mai ales cu anul 1834 au fost în primul rând elementele preoțești, fapt dovedit de un raport din 20 ianuarie 1835 al preotului Eftimie Pop (paroh al localității Giulița), asaltat de locuitorii acestei localități la vestea că el ar fi fost elementul principal al pregătirii unirii religioase în sânul comunității lor. Acesta relatează despre întâmplarea „*ce acuma de curând în satul Giulița întră oamenii cei uniți, care mai ales asupra mea s-au pornit cu mare larmă, hulindu-mă că prin mine au venit unirea întră oameni, eu zic că nici într-un fel de unire nu se vor ținea . . . , iară fetele lor nu le iau neuniții, fiindcă toți oamenii neuniți de preoții lor*”

*îndemnați și sfătuindu-i că nici într-un chip să nu mai facă amestecătură...*¹⁰.

Alături de preoți, rolul de misionari ai religiei greco-catolice l-au îndeplinit și diferiți membrii ai aparatului administrativ. În sprijinul acestei afirmații stau o serie de documente din arhivele clujene printre care: o cerere adresată episcopului greco-catolic S. Vulcan de intrare în rândurile bisericii sale a trei locuitori ai satului Buhani, printre care și birăul satului, care vorbesc în numele întregii localități aducând ca motivație situația materială foarte grea și lipsa unei protecții din partea episcopiei ortodoxe¹¹; apoi un document similar celui amintit mai sus emis de comitele Vaszorvei Janos din Arad judeului din Giulița, cerându-i să cerceteze faptele petrecute în această localitate. Se poate enunța ideea că juzii reprezentau un factor de supraveghere a evoluției fenomenului de atragere la greco-catolicism¹².

Un alt element pe care a mizat acțiunea lui S. Vulcan l-a reprezentat dăscălimea satelor arădene care, îmbrățișând unirea, prin exemplul lor, au atras la noua confesiune membrii întregii comunități. Este cazul localității Chisindia a anului 1834, unde dascălul a trecut la religia greco-catolică împreună cu membrii acestei comunități care l-au urmat întru totul¹³.

În ceea ce privește modul de desfășurare efectivă a trecerii la unire putem spune că în anul 1834 Galșa a fost prima localitate din județul Arad, unde acțiunea declanșată de S. Vulcan a fost încununată de succes, aici „*tulburări neobișnuite*” semnalându-se încă din 1834.

În Galșa, principalul pion al greco-catolicismului a fost învățătorul Nicolae Sălăjan, care a acționat în strânsă legătură cu episcopul S. Vulcan și a reușit să convingă 261 de familii să treacă la noua confesiune¹⁴. O dovadă în plus că membrii administrației locale și-au adus un aport deosebit la propagarea unirii o constituie cererea solgabirăului Korneli Ignatz din Galșa adresată lui Facho Ioszeff, ce dovedește dorința acestuia de a fi numit notar pentru a înregistra toate bunurile ce vor trece în mâinile bisericii greco-catolice și numele tuturor locuitorilor trecuți la unire¹⁵. Se pare că în urma acestei solicitări, S. Vulcan a intervenit pe lângă autoritățile comitatului pentru a se trimite o comisie la Galșa, în care pe lângă organele politico-administrative trebuiau să fie și reprezentanții confesiunilor ortodoxe și greco-catolice¹⁶. În urma conscripției realizate, 214 familii au acceptat unirea, rămânând 47 familii ortodoxe, reprezentanții a 69 de familii lipsind. În conformitate cu dispozițiile primite de la S. Vulcan, comisia a considerat că două treimi din populația Galșei a trecut la noua confesiune, și în atari condiții biserica, școala, pământul ce aparținea bisericii au trecut în mâinile celor ce au semnat unirea¹⁷.

Ideologia cu care s-a acționat asupra mentalului colectiv a constatat în vehicularea unor idei ce evidențiau faptul că religia greco-catolică este „*adevărata lege românească*”¹⁸, iar ortodoxia este schismatică, aparținând sârbilor și rușilor. În argumentarea acestei idei stă în special politica curții din Viena care, neputându-și realiza obiectivele în ceea ce privește extinderea și consolidarea catolicismului, a promovat prin toate mijloacele unirea religioasă cu biserica Romei. Totodată este binecunoscut faptul că în această perioadă expansiunea austriacă a descifrat un ad-

versar puternic în politica rusească, încercând scoaterea românilor de sub influența Rusiei, care era atunci mai binevoitoare ca oricând¹⁹.

Situația existentă în Galșa i-a fost adusă la cunoștință și mitropolitul lui Ștefan Stratimirovici care la 31 martie 1834 se adresează episcopului administrator Maxim Manuilovici de la Timișoara, cerându-i să intervină la oficialitățile din Arad pentru a rezolva situația creată. În urma acestei solicitări s-a încercat verificarea veridicității trecerilor la unire. Motivația lui S. Vulcan că „trecerile” s-au făcut numai „*din convingere cu privire la adevărurile credinței greco-catolice*” au fost infirmate de corespondența din 1835 a episcopului Gherasim Raț cu preotul Galșei, Teodor Popovici, care relevă mijloacele prin care s-a realizat unirea în Galșa, respectiv prin trecerea pe listele uniților a unor persoane care decedaseră cu ani în urmă sau prin semnarea copiilor în locul părinților și altele²⁰.

Ședința congregațională din 21 martie 1834 a evidențiat rezultatul favorabil unirii în Galșa, care a fost comunicat și lui S. Vulcan. Prin trecerea Galșei la unire, extinderea bisericii greco-catolice a început, urmând să fie continuată pe direcțiile menționate, ceea ce s-a și realizat, fapt dovedit de cele 17 sate ce au urmat aceeași linie.

Faptul că situația materială grea a constituit un motiv important ce a determinat comunitățile să îmbrățișeze această confesiune e dovedit și de amenințările trecerii la unire formulate de comunitatea din Cherechiu dacă nu li se rezolva problema „pustelor”, deci vizau în primul rând obținerea unor avantaje materiale²¹. O situație similară o întâlnim în localitățile Cermeiu și Sumușeș, unde s-a încercat exploatarea nemulțumirilor cauzate de superficialitatea preotului și dascălului locali.

Acțiunea de atragere la confesiunea greco-catolică a cuprins și regiunea Târnovei, unde în 15 aprilie 1834 s-a prezentat o comisie care a acționat în mod similar cu cea din Galșa, trecându-se biserica și școala în posesia noilor uniți cu biserica Romei. Au rămas aici doar 42 de familii ortodoxe²², în timp ce în localitatea Cheriș a mai rămas ortodoxă o singură persoană, învățătorul. Membrii acestor două comunități au invocat ca motive ale trecerii lor: dorința de „*a scăpa de greutățile domnești*” și de a li se da pământurile înapoi²³.

În regiunea Târnovei au îmbrățișat noua confesiune începând cu luna aprilie și alte localități: Bocsig, Cheriș, Gurba, Chereleș, Cristăminiș, Felminiș, în care numărul celor rămași în credința ortodoxă a fost foarte redus.

Dacă în localitatea Mocrea, ce constituia punctul următor al acțiunii episcopiei orădene, trecerea s-a făcut cu mare ușurință, în schimb, la Șiria inițiativa declanșată s-a lovit de o puternică rezistență, fiind nevoită să bată în retragere.

De-a lungul celei de-a doua coordonate teritoriale, care a fost Valea Deznei, unirea religioasă a fost anticipată de pregătiri ale conștiințelor destul de sumare. Astfel, în luna mai a anului 1834, comisiile de înregistrare la confesiunea greco-catolică și-au desfășurat activitatea în Buhan, Minead, Neagra, Ignești, Sălăjeni, Chertiș, Revetiș, Dezna; în această din urmă localitate preotul ortodox a fost alungat, iar din Berindia unirea s-a extins și în Chisindia prin intermediul învățătorului²⁴.

Cazul satului Bocsig relevă situația materială foarte grea a membrilor localității, care i-a determinat să adere la confesiunea ce li se ofe-

rea²⁵. Satul Bocsig devine astfel prototipul celorlalte localități care mai ales din rațiuni materiale au acceptat această alternativă favorabilă.

Concomitent cu trecerile din ținutul Galșei și Târnovei, acțiunea bisericii greco-catolice a înregistrat un succes remarcabil și pe Valea Mușului. Astfel, e cazul localității Giulița, unde trecerea s-a făcut prin intermediul preotului Eftimie Popovici, care printr-o scrisoare adresată episcopului S. Vulcan solicită intrarea în rândul bisericii greco-catolice, alăturându-i-se apoi membrii localității amintite²⁶. Răspunsul episcopului greco-catolic, care nu a întârziat să apară, relevă rolul important pe care l-au jucat preoții în propagarea unirii întrucât ridicarea în rang a unora dintre ei (în cazul nostru, a lui Eftimie Popovici) era condiționată de atragerea a cât mai multor sate la unire²⁷.

În atari condiții, în Giulița, primul colaborator al politicii unioniste a fost însuși preotul, alături de el aducându-și concursul și membrii familiilor nemeșești și juzii de tablă. La 10/22 aprilie 1834, deputația trimisă aici a înregistrat trecerea la noua confesiune a 93 de case, rămânând în ortodoxie doar 35.

Amenințările pe baza cărora s-a acționat la Giulița asupra dascălului și cantorului care nu vroiau să primească unirea că „*vor fi înlocuiți și alungați din sat*”²⁸, nu vor întârzia să dea naștere unor nemulțumiri și proteste a câtorva localnici care îl amenințau pe notar cu moartea pentru că „*a mâncat și a ucis 700 de suflete pe care le-a scris în unire*”²⁹. Aceste amenințări au costuit doar preludiul a ceea ce a urmat, pentru că, ulterior, atât Giulița cât și alte localități care acceptaseră unirea vor cere revenirea la ortodoxie.

Și la Giulița, ca și la Galșa dealtfel, ortodocșii rămași au fost lipsiți nu numai de biserici și școli, ci și de păstoria unui preot, fiind nevoiți să parcurgă câțiva kilometri până în localitățile vecine pentru a-și îndeplini îndatoririle religioase.

Pentru a impulsiona unirea cu biserica Romei, episcopul S. Vulcan a întreprins în luna mai a anului 1834 o serie de vizitații canonice, în 16 din localitățile trecute la greco-catolicism, începând cu Galșa în 18 mai 1834 și terminând cu Gurba în 28 mai 1834³⁰.

O importanță deosebită o prezintă faptul că în general s-a acționat concomitent de-a lungul a celor două direcții, cu mici întârzieri ale unor localități față de altele, încercându-se astfel să se creeze un sprijin puternic în Arad, necesar în vederea continuării acțiunii spre ținuturile bănățene.

Însă situația a cunoscut o direcție deosebită prin rezoluția împăratească din 3 februarie 1835, când în fruntea eparhiei Aradului a fost numit după a doua sedisvacanță episcopescă (1830—1835) profesorul de teologie Gherasim Raț. Odată cu numirea lui s-au declanșat tendințele de revenire la ortodoxie, încercări de acest gen întâlnindu-se încă din lunile iulie—august 1834.

Astfel, din această perioadă se păstrează cererile de revenire la ortodoxie a localităților: Giulița, Revetiș, Roșia, Berindia, Minead, Neagra, Bocsig. Cei însărcinați să restabilească ordinea trebuiau să le refuze orice tendințe de revenire la ortodoxie, iar celor ce insistau în mod foarte serios, li se dădea voie să revină, însă pe cale individuală³¹. Aceasta con-

stituia o piedică întrucât erau lipsiți de biserici și preoți, fiind arondați altor parohii, aflate la mari distanțe.

Tendențele de revenire de sub autoritatea lui S. Vulcan se vor accentua mai ales după hotărârea congregației comitatense din 18 decembrie 1834 de desființare a comunității ortodoxe din Galșa, ceea ce a dat naștere unei puternice nemulțumiri. Ca urmare, prima care se va ridica și va cere revenirea la ortodoxie va fi Galșa, putându-se afirma astfel că Galșa a reprezentat începutul și sfârșitul acțiunii de extindere a ariei de influență a Episcopiei greco-catolice din Oradea.

Numirea lui Gherasim Raț în scaunul episcopal al Aradului a dat și mai multă încredere comunităților ce vroiau să revină la ortodoxie. Astfel se explică numărul mare de cereri adresate la numai câteva zile după instalarea noului episcop. Documentele atestă cazuri când unele localități au petiționat de două sau mai multe ori, evidențiindu-se dorința neîntârziată de a reveni la vechea lor religie; este cazul localităților Galșa — care a petiționat la împărat în vara anului 1834 și apoi în 21 ianuarie 1835³², când revendica dreptul de a avea propriul loc de închinare în sat; Giulița — care de asemenea a înaintat împăratului două petiții, în 13 și 17 martie 1835³³.

Tot în primăvara anului 1835 a fost întocmită „*Jalba clerului și poporului din eparhia Aradului*“, în care se arăta situația existentă în urma atragerii la greco-catolicism³⁴, căutându-se înțelegerea și ajutorul unui for a cărui politică nu putea avantaja pentru că esența ei era însăși atragerea la noua confesiune.

În slujba mișcării de revenire la ortodoxism, alături de Gherasim Raț s-a aflat și directorul regesc al școlilor, Ioan Puspoky care, vizitând mai multe școli, emite un raport ce evidențiază o reducere a numărului școlilor datorită neplătirii regulate a salariilor învățătorilor³⁵.

În vara anului 1835, Vienei i se adresează o nouă cerere, similară celei din ianuarie 1835, prin care se cerea dreptul comunităților de revenire la ortodoxie.

Paralel cu aceste cereri au avut loc și acțiuni propagandistice desfășurate începând cu vara anului 1834. Documentele păstrate dovedesc prezența acestor acțiuni până în 1837, când Înalțul Consiliu Împărătesc sistează dreptul lui Gherasim Raț și a preoților lui de a converti poporul să revină la ortodoxism³⁶.

Cu toate acestea, petițiile comunităților și acțiunile propagandistice de revenire la ortodoxism vor continua, având ca efect faptul că la sfârșitul anului 1837, comunității ortodoxe din Galșa i se va acorda dreptul de a avea biserică și preotul ei. În urma anchetei desfășurate în 1847 în Galșa, s-a dovedit că ortodocșii de aici erau majoritari și i s-a dat posibilitatea de a reveni la ortodoxie. Acest drept va fi conferit ulterior și celorlalte comunități, dintre care cea mai mare parte a lor va intra până în 1848 sub jurisdicția episcopiei ortodoxe a Aradului.

Revoluția de la 1848 a adus cu sine modificarea liniei tactice adoptată de cele două biserici în sensul renunțării la disputele confesionale promovate, care după părerea intelectualilor epocii au ținut națiunea împărțită și au împiedicat progresul acesteia. Astfel, în această perioadă dorința de unificare a celor două biserici a devenit covârșitoare, fiind

considerată ca una dintre căile prin care cele două biserici se pot elibera de sub influențele străine³⁷.

Deși disputele confesionale dintre cele două biserici au continuat și în a doua jumătate a secolului al IX-lea, totuși ele nu au reușit să scindeze unitatea lor de acțiune în lupta pentru drepturi politice și naționale.

NOTE

1 Vezi asupra chestiunii bibliografia generală:

Gheorghe Ciuhandu: *Episcopii Samuil Vulcan și Gheorghe Raț — Pagini din istoria românilor crișeni (1830—1840)*, Tipografia Diecezană, Arad, 1935;

Idem: *Câteva momente din trecutul episcopiei Aradului*, Tiparul Tipografiei diecezane, Arad, 1929;

Idem: *Urgia unionistă în județul Arad*, Arad, 1924;

Idem: *Unirea și întoarcerea Golșei la Ortodoxie*, vol. III din „La vatra sufletească a neamului”, Sb, Tipografia Arhidiecezană, 1924;

Iacob Radu, Samuil Vulcan: *Episcopul unit al Orăzii Mari (1806—1839) și biserica ortodoxă română*, Tipografia și librăria românească, Oradea Mare, 1925;

Ms. rom. în BAR: *Opt scrisori oficiale trimise de Gherasim Raț protopopului din Gașa (1835)*.

2 Gheorghe Ciuhandu, *Episcopii Samuil Vulcan și Gheorghe Raț — Pagini mai ales din istoria românilor Crișeni (1830—1840)*, Tipografia diecezană, Arad, 1935, p. 108.

3 *Ibidem*.

4 Iacob Radu, Samuil Vulcan, *Episcopul român unit al Orăzii Mari (1806—1839) și biserica ortodoxă română*, Tipografia și librăria românească, Oradea Mare, 1925, p. 6.

5 Gh. Ciuhandu, *op. cit.*, p. 108.

6 *Ibidem*.

7 Gh. Ciuhandu, *Câteva momente din trecutul episcopiei Aradului*, Tiparul Tipografiei diecezane, Arad, 1929, p. 12.

8 *Ibidem*, p. 12—13.

9 *Ibidem*, p. 14.

10 Arhivele Statului, Cluj-Napoca, Fond Episcopia greco-catolică, Cluj—GHERLA, Pachet I, Dosar 2, Fila 2/1835.

11 *Ibidem*, Fila 20/1834.

12 *Ibidem*, Fila 13/1834.

13 *Ibidem*, Fila 65/1834.

14 *Ibidem*, Fila 135/1834.

15 *Ibidem*, Fila 14/1834.

16 Gh. Ciuhandu, *Episcopii Samuil Vulcan și Gherasim Raț — Pagini mai ales din istoria românilor crișeni (1830—1840)*, Tipografia diecezană, Arad, 1935, p. 108.

17 Idem, *Urgia unionistă în județul Arad*, Arad, 1924, p. 7—8.

18 Arhivele Statului, Cluj-Napoca, Fond Episcopia greco-catolică Cluj—GHERLA, Pachet I, dosar 1, Fila 56.

19 Iacob Radu, *op. cit.*, p. 27.

20 *Opt scrisori oficiale trimise de Gherasim Raț protopopului din Gașa*, 1835, în Ms. rom. la B.A.R. Cluj-Napoca.

21 Gh. Ciuhandu, *Urgia unionistă în județul Arad*, Arad, 1924, p. 11.

22 Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond Episcopia greco-catolică Cluj—GHERLA, Pachet I, dosar 1, Fila 124/1834.

23 Gh. Ciuhandu, *Urgia unionistă în județul Arad*, Arad, 1924, p. 13.

24 Arhivele Statului, Cluj-Napoca, Fond Episcopia greco-catolică Cluj—GHERLA, Pachet I, Dosar 1, Fila 66/1834.

25 *Ibidem*, Fila 22/1834.

26 *Ibidem*, Fila 112/1834.

- 27 *Ibidem*.
- 28 *Ibidem*, Fila 3/1834.
- 29 *Ibidem*, Fila 15/1834.
- 30 *Ibidem*, Fila 151/1834.
- 31 *Ibidem*, Fila 31/1834.
- 32 Gh. Ciuhandu, *Unirea și întoarcerea Gâlsei la ortodoxie*, vol. III din „La vatra suflească a neamului”, Sibiu, Tipografia arhidiecezană, 1924, p. 23.
- 33 Idem, *Episcopii Samuil Vulcan și Gherasim Raț — Pagini mai ales din istoria românilor crișeni (1830—1840)*, Tipografia diecezană, Arad, 1935, p. 173.
- 34 *Ibidem*, p. 195.
- 35 Gh. Ciuhandu, *Urgia unionistă în județul Arad*, Arad, 1924, p. 47.
- 36 Arhivele Statului, Cluj-Napoca, Fond Episcopia greco-catolică, Cluj—GHERLA, Pachet I, Nr. act 15/1836—1837, Fila 1.
- 37 Keith Hitkins, *Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania 1700—1868*, E. Dacia, 1987, p. 132.

KONFESSIONELLE AUSEINANDERSETZUNGEN IN DER ARADER GEGEND IN DER ERSTEN HÄLFTE DES 19. JH.

(Zusammenfassung)

Der Aufsatz schildert aufgrund von bis jetzt unbekannten Urkunden die Verbreitung der griechisch-katholischen Konfession aus Bihor in Richtung Banat, durch das Maroschtal. Das griechisch-katholische Bistum von Oradea hat den Entschluß gefaßt, proselytische Tätigkeit in einen günstigen Augenblick zu entfalten — als der orthodoxe Bischoffsstuhl von Arad nicht besetzt war — und als die Reaktionsmöglichkeit kleiner war. Die Argumentation zum Übergang zum griechisch-katholischen Glauben kam sowohl aus dem historischen Bereich — die Rumänen sind ja ein lateinisches Volk und der Orthodoxismus ist den Serben und Russen eigen —, aber auch aus dem konkret Materiellen. Die versprochenen Vorteile haben selbstverständlich einen Teil der Bevölkerung angezogen, aber öfters wurde der Übergang von Überschreitungen begleitet.